

EL MODERNISME CATALÀ¹

Extret de: ARENAS, C. (coord.) *Literatura catalana. Història i textos. Solc*

1. Context social i polític
2. Definició
3. Dos corrents ideològics
  - 3.1. El regeneracionisme
  - 3.2. L'esteticisme
4. Etapes
  - 4.1 Primer període: 1892-1900
  - 4.2. Segon període: 1900-1911

Al tombant de segle el procés d'industrialització ja s'ha dut a terme. La burgesia catalana, la classe social dirigent, econòmicament forta però ideològicament conservadora, s'identifica culturalment amb la Renaixença. La nova generació d'artistes i intel·lectuals -molts d'ells fills d'aquesta burgesia conservadora- pensen que cal modernitzar el país, atès el seu endarreriment vers Europa. Aquest fenomen no és un fet exclusiu català, sinó que s'esdevé de forma paral·lela a diverses ciutats d'Europa industrialitzada, on rebrà noms diferents: Art Nouveau, Jugendstil... Cal dir, però, que aquesta actitud crítica i avançada d'aquesta nova intel·lectualitat xocarà contra la seva pròpia societat.

El Modernisme neix en un moment de convulsió de la societat catalana. A la darrera dècada del segle XIX la fil·loxera arrasa el camp i provoca un èxode de cap a les ciutats, però al mateix temps hi ha una forta crisi financera causada per les guerres colonials, cosa que provoca una disminució de la producció i un augment de l'atur i, per tant, de la inestabilitat política i social. Aquest període és el més intens en atemptats anarquistes. Aquesta situació provoca una desconfiança en el factor racional i els artistes es refugien en el món interior i en la fantasia, en un procés similar al descrit anteriorment en el Modernisme europeu.

El Modernisme no és solament un fenomen literari - que també ho és-, sinó que intenta introduir l'art en la societat. Potser els exemples més il·lustratius són Gaudí i Domènech i Montaner en el camp de l'arquitectura. El Modernisme va ser un moviment complex, que abastà uns vint anys de producció literària, amb una gran diversitat d'influències, obres i corrents de característiques diferents, fins i tot contradictòries. Per tant, en cap cas, el Modernisme no és reductible a un determinat corrent estètic. Però en tot cas, tots els artistes i intel·lectuals coincideixen en canviar la societat a través d'un procés de renovació cultural. Joan Lluís Marfany ha definit el Modernisme a través dels tres possibles usos del terme: el Modernisme com una actitud -obertura a l'Europa moderna com a solució als problemes culturals plantejats-, com a moviment -quan existeixen un programa concret i una estratègia d'actuació conjunts- i com a període -els vint anys de predomini del Modernisme com a actitud generalitzada, que incideix en més o menys grau en tota la producció coetània. El Modernisme és, doncs, un discurs cultural contra el poder establert, mentre que el moviment que el succeirà, el Noucentisme, serà el discurs cultural del poder.

Els artistes i intel·lectuals modernistes s'apleguen a l'entorn de revistes que actuen com a veritables òrgans d'expressió de les seves idees programàtiques. Per tant, a banda dels gèneres tradicionals, la crítica, com a activitat d'anàlisi i valoració de la producció literària, adquirirà durant el Modernisme un relleu extraordinari. Així, l'assaig periodístic serà una peça fonamental per entendre tot el procés del Modernisme. Cal remarcar l'organització de les festes culturals, com les Festes Modernistes que Santiago Rusiñol organitza a Sitges.

Els dos grans corrents estètics i ideològics: el regeneracionisme i l'esteticisme

Els components del regeneracionisme foren coneguts també amb el nom de voluntaristes i

¹En parlar de concepte es pretén bàsicament que l'alumne tingui clars els punts següents: definició, característiques, cronologia i etapes (si n'hi ha)

vitalistes. Pel que fa als autors, es poden distingir en dos grups: l'anarquitzant i antiburgès, amb Jaume Brossa, Alexandre Cortada, Ignasi Iglésias, entre d'altres; i el liberal, conservador i crític des de la mateixa burgesia, amb Joan Maragall i Miquel dels Sants Oliver. Influïts pel vitalisme nietzscheà, dirigiren la seva activitat a la propagació del programa de regeneració moral, social i política de Catalunya i van tractar de compaginar una actitud d'obertura a Europa amb una de nacionalista. No creien en les masses populars, sinó en l'individualisme de l'artista que posava en perill les estructures de la societat burgesa.

Els integrants de l'esteticisme també foren coneguts amb diversos noms: simbolistes, decadentistes, parnassians i partidaris de l'art per l'art. El seu centre d'expressió era la Vanguardia i la seva manifestació més important fou la tercera Festa Modernista. Els seus autors més destacats foren Santiago Rusiñol, Raimon Casellas i Adrià Gual. La principal tesi de l'esteticisme consistia en la sublimació de l'art i de l'artista com a portadors de valors absolutament contraris als que ofería la societat materialista. L'art era l'única cosa que podia influir les persones. La societat burgesa el rebutjà i els esteticistes s'hi refugiaren. La seva oposició a la burgesia no era, doncs, per motius polítics, sinó pel refús que féu aquesta de l'art i la bellesa.

Primer període: 1892-1900

Aquest primer període és el més combatiu i el de formació del moviment. Els intel·lectuals es reuneix a l'entorn de quatre grans revistes, *L'Avenç*, *Catalònia*, *Pèl&Ploma* i *Quatre Gats* -aquestes dues darreres de caràcter artístic-, i dos diaris, *La Vanguardia* i el *Diari de Barcelona*. També hi tingueren un paper cabdal les Festes Modernistes de Sitges.

L'Avenç és fundada el 1881 per Jaume Massó i Torrents. En un principi defensava l'estètica naturalista i, en l'àmbit polític, el catalanisme progressista. Tots els intel·lectuals mostren una gran preocupació pel que fa a la llengua, que s'ha de modernitzar i uniformar. Així, *L'Avenç* incia una campanya lingüística a favor de la reforma ortogràfica de la llengua catalana (1890-1892), encapçalada per Pompeu Fabra i Jaume Massó i Torrents, que tingués en compte «el català que ara es parla» enfront de la llengua arcaïtzant de la Renaixença. Amb la incorporació de Jaume Brossa, aquest grup d'intel·lectuals es configuren ja com un moviment. Els corrents que hi convergeixen són el simbolisme, el decadentisme i el prerafalítisme. El 1893 hi ha una divisió entre els modernistes. D'una banda, Jaume Brossa i Alexandre Cortada imprimeixen un caràcter anarquitzant i de crítica social molt combatiu a la revista i, de l'altra, autors simbolistes com Santiago Rusiñol o Raimon Caselles estan en desacord amb aquesta línia editorial, motiu pel qual l'abandonen. Aquests fets forçaren el tancament de la revista per part del seu propietari. Cal dir, però, que la revista continuà com a segell editorial amb l'objectiu de promocionar autors nous i actualitzar la literatura catalana.

Catalònia fou una revista il·lustrada que tingué dues etapes: la primera, de periodicitat quinzenal, ocupà tot el 1898 i la segona, des de finals del 1899 fins al març de 1900. En els darrers temps de *L'Avenç* havia predominat el regeneracionisme. En desaparèixer la revista, és el corrent esteticista el que predominarà en el Modernisme. Així i tot, els dos grups conflueixen a la revista *Catalònia*, on defensen les seves idees nacionalistes i literàries més radicals. La revista dona a conèixer autors europeus com Goethe, Nietzsche o Baudelaire i, sobretot, les novetats del moment, Maeterlinck i D'Annunzio. El coneixement d'aquests autors atorga a l'artista la idea que ell és el guia de la societat i que, per tant té una funció messiànica. L'exemple de l'intel·lectual que exerceix de guia el tenim en la figura de Joan Maragall.

Les Festes Modernistes de Sitges corresponen a cinc manifestacions culturals organitzades per Santiago Rusiñol a Sitges entre el 1892 i el 1899, on s'havia instal·lat la casa museu del Cau Ferrat. L'objectiu era impulsar els últims moviments estètics, cosa que es produí, principalment, en la segona i la tercera, que van esdevenir manifestacions públiques del moviment modernista. La primera festa, el 1892, va consistir en una exposició de pintura i en la inauguració del Cau Ferrat. En la segona, el 1893, s'estrena la intrusa de Maurice Maeterlinck, amb pròleg de Santiago Rusiñol, que es pot considerar com un primer manifest del moviment modernista. I en la tercera, celebrada el 1894, es traslladen en processó, des de l'estació fins al Cau Ferrat, dos quadres d'El Greco, comprats per Rusiñol. També es difon un segon manifest signat pel mateix organitzador.

Segon període: 1900-1911

Aquest període representa la consolidació del moviment. Perd gran part de l'agressivitat gràcies, sobretot, a la desaparició dels qui creien en l'anarquisme. La burgesia l'accepta estèticament i se'l fa seu. El caràcter ideològic es va perdent, cosa que es tradueix en una disminució de l'assaig i un augment de la novel·la, el teatre i la poesia. Aquest segon període s'aglutina a l'entorn de dues revistes: Joventut i el Poble Català. Durant aquesta mateixa època aparegué un nou moviment, el Noucentisme, que s'adeia més amb els interessos de la burgesia. Amb l'aparició d'aquest nou moviment i la mort el 1911 de Joan Maragall i del pintor Isidre Nonell es clou el període.

Joventut (1900-1906), dirigida per Lluís Via, marcà la consolidació del moviment. Literàriament és una revista eclèctica en què convisqueren diversos models estètics. Propugnà l'exaltació de l'individualisme i elevà l'artista a la categoria de «geni». Pel que fa a la seva línia política, és propera a Unió Catalanista i representa un dels sectors més esquerrans del moviment nacionalista. Aquesta fou una actitud influïda pel vitalisme de Nietzsche, seguit per les teories racistes de les quals Pompeu Gener era el màxim portaveu. Joventut publicà en fulletó traduccions d'Ibsen, Strindberg i Ruskin, entre d'altres. A més es publicaran en aquest format les primeres edicions de Solitud de Víctor Català i de Marines i boscatges de Joaquim Ruyra. Aquests fulletons formaren, amb altres obres, la Biblioteca Joventut, que sobrevisqué a la revista el 1914.

El Poble Català nasqué com a revista (1904) i poc després es convertí en diari (1906). L'aspecte més important de la revista era el polític. Va ser l'òrgan dels republicans catalanistes. Culturalment s'hi concentraren els representants més insignes del moviment quan aparegué el Noucentisme: Prudenci Bertrana, Josep Pous i Pagès i Gabriel Alomar, entre d'altres. Es va deixar de publicar el 1919. Va crear un premi de novel·la i va editar una biblioteca per a subscriptors. Després de la Guerra Civil, van sortir diverses publicacions aprofitant la seva capçalera.

Objectius comuns

Malgrat les diverses tendències que es donaren en el Modernisme, hi hagué algunes actituds que foren comunes a totes les influències i que caracteritzaren el moviment.

Tradicció i influències. Pel que fa a la tradició, només es valora allà que és essencial a Catalunya per tal de modernitzar-la. S'introdueixen, mitjançant les traduccions i els cometaris crítics apareguts en les revistes del període, d'una banda, els clàssics universals i, d'altra, els autors contemporanis, bàsicament europeus, més innovadors en aquell moment (Nietzsche, Novalis, Carlyle, D'Annunzio, Ruskin, Ibsen, Maeterlinck...)

La concepció de l'art. L'art havia de tenir llibertat total, absoluta. És per aquest motiu que no acataren les normes preestablertes, perquè consideraven les teories artístiques com un fre i una limitació per a l'artista. Aquest havia de cercar un art total o prosa poètica i poemes en prosa. Les arts de síntesi -el teatre, la música i l'òpera-, aquelles que n'engloben altres i les arts noves -el cinema i la fotografia- foren les que triomfaren en aquell moment. El que importava era la creativitat personal, la iniciativa individual. Exaltaren el geni creador, l'individu oposat a la massa o a la pressió social. Bona part de la literatura modernista es caracteritza per l'oposició entre el jo i la societat. L'objectiu era la creació d'una proposta literària que actués de revulsiu social i que servís per transformar les coses.

Proposta de creació d'una literatura nacional. Els modernistes articulen la seva proposta a partir de dos eixos. El primer, el nacionalisme, intenta descobrir l'ànima catalana a través del folklore i el paisatge. El segon, els cosmopolitisme, havia de dotar aquesta literatura nacional d'un caràcter universal.

La llengua. La llengua fou una de les grans preocupacions del Modernisme, bàsicament perquè una literatura amb una llengua no normativitzada mai no podria ser una literatura de prestigi i mai no podria ser traduïda.